

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 13 Sayı: 70 Nisan 2020 & Volume: 13 Issue: 70 April 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.4085

OSMANLI DEVLETİ'NDE KADIN GARDİYANLAR WARDRESSES IN THE OTTOMAN EMPIRE

Yüksel BABANINOĞLU*

Öz

Tanzimat dönemine kadar Osmanlı'da kadınların eğitim hakkı ve çalışma alanı sınırlı kalmıştır. Ancak Tanzimat Fermanı'nın ilânını takip eden süreçte Avrupa'daki gelişmelerin etkisiyle eğitim alanında da düzenlemeler yapılmış, bu sayede kadınlar eğitim hakkını elde etmişlerdir. Toplumdaki statüsü değişmeye başlayan Osmanlı kadınının, devlet eliyle gerçekleştirilen bu düzenlemelerle kültürel bakımdan geliştirilmesine çalışılmıştır. II. Meşrutiyet devrinin getirmiş olduğu özgürlük havası içerisinde gerek bir kısım aydınların, gerekse kadınlar tarafından kurulan cemiyetlerin desteğiyle kadınlar toplum ve çalışma hayatında daha görünür hale gelmişlerdir. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik çalkantılar ile savaş döneminin yol açtığı olumsuz şartlar nedeniyle kadınlar, maiyetlerini sağlamak üzere çalışma hayatında daha aktif bir rol oynamışlardır. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kadınların artan suç oranlarıyla birlikte hapisaneler bünyesinde gardiyan olarak görev alma süreçleri hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:Osmanlı, Kadın, Gardiyan, Suç, Hapishane.

Abstract

Until the Tanzimat period, women's right to education and working space in the Ottoman Empire remained limited. However, in the process following the declaration of the Tanzimat Edict, regulations were made in the field of education with the effect of the developments in Europe and thus women gained the right to education. The Ottoman women whose status began to change in the society, have been tried to develop culturally with these arrangements made by the state. In the atmosphere of freedom brought about by the second constitutional era, women have become more visible in society and working life with the support of some intellectuals and societies established by women. On the other hand, due to the political and economic turmoil of the Ottoman Empire and the unfavorable conditions caused by the war period, women played a more active role in working life in order to provide their benefits. In this study, it will be tried to give information about the increasing crime rates of women in the last period of the Ottoman Empire as well as the process of working as a guard in the prisons.

Keywords: Ottoman, Woman, Guard, Crime, Prison.

Giriş

* Dr. Öğr.Üyesi, Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, babaninoglu@gantep.edu.tr

Kadın, doğurganlığı ve verimliliği sebebiyle ilkçağ toplumlarında hayatın ve bereketin sembolü olarak algılanıp, aşırı derecede kutsanmıştır (Çağlı, 2014, 2). Anaerkil yapıdaki bu toplumlarda, üretimin kısıtlı olmasından dolayı kadınıla erkeğin iş bölümü hemen hemen aynı olmuştur. Ancak nüfusa paralel olarak ihtiyaçların da artması daha geniş topraklara sahip olmayı gerektirmiştir. Böylelikle insan toplulukları kavgaya sürüklenmiş, çeşitli araç-gereçlere ve silahlara olan ihtiyaç artmıştır. Bu araç ve gereçlerin yapımında uzmanlaşma işi ise erkeklerin alanına girmiştir (Babel, 1977, 35-37). Diğer taraftan savaşan erkeklerin iktidar tutkusu, neslinin devam etmesi isteği, ataerkil toplumların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Russel, 1983, 21). Kadınlar ise bu süreçte toplumdan topluma değişiklik göstermekle birlikte bazı haklarını kaybetmeye başlamışlardır. Bu bağlamda eski Türk toplumlarındaki kadınların, çağdaşı olan diğer toplumlardaki kadınlara göre daha iyi bir konumda oldukları söylenebilir.

İslamiyet'in kabulü öncesindeki Türk toplumlarında kadına verilen değer, destan ve kitabelere dahi yansımıştır (Kurnaz, 1991, XII). Aile düzeni pedersahi değil pederi olup, tek evlilik esas olmuştur. Hatun daima hakanın yanında yer almış ve hakan savaşa gidince onun görevlerini yerine getirmiştir (Kurnaz, 1991, XI). Ancak Türklerin İslamiyet'i kabul ettikten sonra kendi örf ve adetlerinin yanında Arap, Fars, Bizans ve Avrupa ülkelerinin kültürünün de etkisi altında kalmasıyla kadının toplum hayatındaki görünürlüğü zamanla azalmaya başlamıştır (Sağ, 2001, 14).

Selçukluların 10. yüzyılda Anadolu'ya gelişlerine kadar, toplum hayatında aktif bir rol üstlenen Türk kadını, Osmanlı Devleti'nde de Avrupa'daki hemcinslerine nazaran daha ileri bir konumda olmuş, reşit olmasıyla birlikte hukuksal kimliğini de kazanmış ve gerektiğinde mahkemeye başvurarak hakkını arayabilmiştir (Faroqi, 2011, 128). Dolayısıyla yeri geldiğinde kocasına karşı söz hakkı olan bireyler olarak karşımıza çıkmıştır (Solak-Uysal, 2016, 991). Günlük hayatta ise açıkta kurulan dükkân ya da pazarlarda satıcı ve müşteri olarak kamusal hayatta kendini gösteren Osmanlı kadını, bilhassa kendi mahallelerinde rahatsız edilmeden istedikleri gibi sokağa çıkabilmişleridir (Faroqi, 2010, 183-184).

17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'da yaşanan gelişmeler 19. yüzyıldaki yenileşme hareketleriyle Osmanlı kadınlarını da etkilemiştir. Bu dönemde kadınların Avrupa'da özgürlük, adalet, eşitlik gibi ideallerin dışında tutulmaları, 19. yüzyılda kitlesel bir hak arama hareketine dönüşmüştür (Çakır, 2006, 413-476). Osmanlı toplumunda etkisini Tanzimat Fermanı'nın ilanı ve onu takip eden dönemde gösteren bu hareket doğrultusunda özellikle kadınların eğitimiyle ilgili bazı yenilikler yapılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de ilk kız rüştiyesi, kızlar için zorunlu sıbyan mektepleri, kız öğretmen okulu açılmıştır. Aynı dönemde aydın çevrelerde, gazete ve dergilerde kadın konusunda yoğun tartışmalar başlamış, eğitilmiş kadınların ailenin ve ulusun daha iyi ve erdemli anneleri olacakları tezi, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında kendisine önemli bir yer bulmuştur (Berktaş, 2014, 12).

II. Meşrutiyet öncesinde açılan kadın dernekleri ve yayın faaliyetlerinin yanında II. Meşrutiyet devrinin getirmiş olduğu özgürlük ortamı kadınlara beklenen özgürlükleri getirmemiş olsa da kadınların kamusal alanda daha fazla görünür olmasını sağlamıştır. Takip eden süreçte kadın derneklerinin sayısı artmış, Balkan savaşlarının ve sonra da I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle giderek artan sayıda kadın çalışma hayatına girmiştir (Berktaş, 2014, 15). Bu dönemde gerek kadınların toplumda görünürlüğünün artması gerekse devletin içinde bulunduğu buhranlı süreç toplum hayatına da yansımış, devletin asayişini temin etme konusunda yaşadığı güçlükler suç oranının artmasına neden olmuştur. Elbette ki suça iştirak edenler arasında kadınlar da olmuştur. Ancak bu çalışmanın konusu suça iştirak eden kadınlardan ziyade suça iştirak eden kadınların bir nevi ıslah edilmek üzere kapatıldıkları hapishanelerde onların çeşitli hizmet ve gözetiminden sorumlu olan kadın gardiyanlardır. Bu doğrultuda öncelikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kadınların toplum ve çalışma hayatı içindeki varlıklarından yola çıkarak kamu hayatına katılma süreçlerinden bahsedilecektir. Akabinde kadınların hapishanede gardiyan olarak istihdam edilmesi, bunların istihdam edilme nedenleri, maaşları, görev tanımları ve karşılaştıkları olumsuzluklar hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

1. Osmanlı Devleti'nde Kadınların Kamu Hayatına Katılması

Sanayi Devrimi ve buharlı makinelerin icadı ile Avrupa'da ucuz iş gücüne olan ihtiyaç neticesinde kadınların çalışma hayatına katılmaları, onları ekonomik hayatın önemli bir unsuru haline getirmiştir. Ancak erkeklere oranla çok daha düşük maaşa çalışan bu kadınların, Fransız Devrimi'nin yaygınlaştırdığı eşitlik, özgürlük, adalet gibi kavramların dışına itilmesi, onların haklarını aramak üzere kitlesel bir hareket başlatmalarına neden olmuştur. Yaşanan gelişmeler neticesinde hukuk, sosyal ve eğitim alanlarında kadınlarla ilgili düzenlemeler yapılmış, dolayısıyla Avrupa'daki kadınların durumu ve toplumun yapısı değişmeye başlamıştır (Kaplan, 2002, 1529).

Avrupa'da ortaya çıkan gelişmelerden doğal olarak Osmanlı Devleti de etkilenmiş ve bunun toplumsal hayata yansımaları özellikle eğitim alanında ortaya çıkmıştır. 1859 yılında Kız Rüştiyesi, 1870 yılında Kız öğretmen Okulu açılmıştır. 1876 yılında ilköğretimin zorunlu hale getirilmesiyle kadınların çalışma hayatında istihdam edilmesine olanak sağlanmıştır (Kurnaz, 1991, 127). Meşrutiyet devrinde ise kadınlarla ilgili meseleler daha rahat tartışılmaya başlanmıştır. Bu da Tanzimat'ın kadınlara verdiği imkânları daha da geliştirmiştir. II. Meşrutiyet devrinde kızlar için Darü'l-Funûn açılmasıyla kadınlar yükseköğretim hakkını elde etmişlerdir (Kurnaz, 1991, 128). Osmanlı kadınlarının eğitim haklarından faydalanmalarının önünün açılması ise toplum içerisinde okumuş ve aydın kadınların sayısının artmasına neden olmuştur. Diğer taraftan birbiri ardınca kadın derneklerinin kurulması, önce Balkan savaşlarının sonra da I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle giderek artan sayıda kadın çalışma hayatına aktif olarak katılmıştır (Berktaş, 2014, 12; Kurnaz, 1991, 128). Kadınların çalışma hayatına katılmasında önemli bir etken de dönemin bir kısım aydınlarının bu durumu desteklemeleri olmuştur. Onlara göre kadınların, savaştan dolayı olumsuz etkilenen ülke ekonomisinin kalkındırılması için çalışma hayatına katılmaları gerekmektedir. Nitekim esas işgücünü oluşturan erkeklerin silahaltına alınması ve erkek nüfusunun azalması neticesinde birçok kadın, kamusal alanda çalışma hayatına katılmıştır (Dulum, 2006, 66). Bu durum Osmanlı toplumunda kadınların -her ne kadar hoş karşılanmasa da- kamusal alanda daha fazla görünür hale gelmesini sağlamıştır (Karakışla, 2015, 191).

2. Osmanlı'da Hapishaneler ve Gardiyanları

Avrupa'da 18. yüzyılın sonuyla 19. yüzyılın başında, bazı büyük tartışmalara rağmen, cezayı karanlık bir şenlik haline çeviren uygulamalar yok olmaya başlamıştır (Foucault, 1992, 9-10). Modern ceza usullerinin kabulüyle birlikte işkencenin yerini hapis, içeri kapatma, zorla çalıştırma, kürek, ikamet yasağı, sürgün gibi fizikî cezalar almaya başlamıştır. Bu şekilde birey özgürlüğünden mahrum olurken, hapishaneler vasıtasıyla yeni istihdam alanları da açılmıştır. Bundan sonra cellatların yerini gözetmenler, hekimler, din görevlileri gibi bir teknisyenler ordusu almıştır (Foucault, 1992, 12-13). Avrupa'daki bu gelişmeler Tanzimat Fermanı'nın ilânını takip eden süreçte birlikte Osmanlı'da da etkisini göstermiştir. Değişen zihniyet karşısında suç ve suçlu tanımları ile suçluya müdahale yöntemleri de değişmiş, devletin suça müdahale kapasitesi ve kontrol etme imkânı artmıştır (Toumarkine, 2007, 203).

Tanzimat'tan önceki süreçte Osmanlı Devleti'nde hapis, bir ceza infaz müessesesinden ziyade yargılama öncesi tevkif mekânı veya uyarı amaçlı kısa süreli bir cezalandırma aracı olarak kullanılmıştır. Hatta tutuklu olanlar, yargılaması henüz yapılmadığı halde kanuna aykırı bir şekilde mahkûm muamelesi görmüşlerdir (Yıldız, 2012, 120). Osmanlı Devleti'nde hapishanelerin işleyişiyle ilgili ıslah hareketleri Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ilânını takip eden süreçte kendini göstermiştir. Bu yeniliklerde bir taraftan Avrupa devletleriyle artan ilişkiler, diğer taraftan Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'nin işlerine müdahale etmek adına konunun takipçisi olmaları etkili olmuştur (Dalyan, 2018, 1370). Bu bağlamda yüzyılın sonlarında planlı, projeli, modern hapishaneler inşa edilmesi düşünülmüş ancak ülkenin içinde bulunduğu olumsuz ekonomik ve siyasi koşullar nedeniyle bu düşünce eyleme geçirilememiştir (Temel, 2009, 112). Diğer taraftan yenilenen ceza kanunları kapsamında suçların yeniden tanımlanması, suçun oranına ve yapılabilme sıklığına uygun olarak, daha fazla suça daha fazla hapis cezası verilmesi hapis cezalarını artırırken hapishanelerin yetersiz kalmasına neden olmuştur (Karadoğan, 2018, 310).

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar tevkif veya hapis cezası olarak kullanılan yerler şehrin en üst idari amirinin ikametgâh ve işyeri olarak kullandıkları konakların tomruk dairesi, mahzeni ya da kale, tophane, saray gibi binaların içinde ayrılmış yerlerdi (Yıldız, 2012, 112-113; Temel, 2009, 111). Bahsi geçen hapishaneler erkek mahkûmlara ait hapishanelerdir. Buralarda kadınlar için ayrıca bir yer tahsis etme imkânı olmadığından kadın zanlı veya mahkûmlar, din görevlilerinin evlerinde veya şehir halkından birinin evinin kiralanması suretiyle tutulmuşlardır (Yıldız, 2012, 113; Gümüşsoy, 2014, 1006; BOA . DH.MB.HPS, 43/4)¹. Elbette ki bu durumda hapishane sayısının yetersiz olması kadar hapishanelerin kalabalık olması ve sıhhi şartların yetersizliği de etkili olmuştur (BOA . DH.MB.HPS, 43/4, Lef 2). Ancak 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan gelişmeler hapishanelerin sayısının artırılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bir taraftan yaşanan toplumsal çöküş dolayısıyla kadınların da suça iştirak oranının artması kadınlar için hapishanelerin gerekliliğini ortaya koymuştur (Karadoğan, 2018, 313). 1879'da hapishanelerin durumu ve ıslahı konusu tekrar gündeme gelmiş ve hapishanelerin kötü durumda olmasından dolayı hapishaneler ve tevkifhaneler kabahat, cünha, cinayet suçunu işleyenler açısından dörde ayrılmıştır. Hazırlanan mazbata

¹ Lazistan sancağındaki hapishane çok kalabalık olduğundan burada hastalık ortaya çıkmış, hafif suçlu kadınlar hükümet konağı altındaki bodrumlara nakledilmiştir. BOA . DH.MB.HPS. 43/4, Lef 2, 16 Kasım 1913 / 6 Zilhicce 1317.

kapsamında kadın ve erkek hapishaneleri ayrı olmasına karar verilmiştir. Bu düzenlemelerin bir sonucu olarak, 1880 yılında "Tevkifhane ve Hapishanelerin idarelerine Dair Nizamname" ile "Hapishane Gardiyanları Hakkında Talimatname" yürürlüğe girmiştir (Demirbaş, 2010, 31-33).

1880 Tevkifhane ve Hapishane Nizamnamesi ile kadın mahkûmların durumlarının iyileştirilmesi için bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda kadın mahkûmların özel durumları ile ilgili bir Tezkire-i Aliye çıkarılmıştır. Hamile mahpus kadınların doğum zamanı geldiğinde, doktor raporu üzerine mahallî hastanelere nakledilecekleri, diğer hasta kadınların da doktor raporu varsa süratle hastaneye gönderilecekleri, hastanede bulunmalarını gerektiren sebep bitince, cezalarını tamamlamak üzere hapishaneye nakledilecekleri belirtilmiştir (Demirbaş, 2010, 33). 1880 nizamnamesi kapsamında yapılmak istenen diğer bir değişiklik de kadın tutuklular için her kaza, liva ve vilayet merkezlerindeki hapishane ve tutukevi bünyesinde ayrı birer daire bulundurulması olmuştur. Ancak bu tarz bir düzenleme mali nedenlerden ötürü mümkün olmadı. Çoğu zaman uygun haneler kiralanarak geçici bir zaman için kadın hapishanesi olarak kullanılmıştır (Gümüşsoy, 2014, 1006). Kiralama usulünün birtakım sakıncaları olması sebebiyle 1887 yılında kadın hapishanesi bulunmayan kazalarda, mahkûmların geçici olarak vilayet veya liva merkezlerindeki hapishanelere yönlendirilmesi uygun görülmüştür (BOA. DH.MKT. 1455/8). Ancak mahkûmların civar kazalardaki hapishanelere gönderilmesi ve buraların birkaç saatlik uzakta olmasından dolayı yaşanabilecek sıkıntılar göz önüne alındığında (BOA, DH.MB.HPS, 41/53, Lef 4) imam, muhtar gibi şahısların evlerini kiralama² usulü tercih edilmiştir. Bazı zamanlarda tersi durumlar da yaşanmıştır. Hapishane olarak kiralanmış haneler her daim muntazam yerler olmadığından böyle bir durumla karşılaşıldığında mahalli hapishanelerin boş ve kullanılmayan bir bölümünün kadınlara mahsus hapishane şekline getirilmesi planlanmıştır (BOA. BEO. 1501/112520, Lef 2). Bazı bölgelerde ise halktan temin edilen iane yoluyla kadın hapishanesi yapıldığı da görülmüştür. Örneğin Lazistan sancağı merkezinde nisa hapishanesi olmadığından sonradan ahalinin ianesiyle bir nisa hapishanesi inşa edilmiştir³.

20. yüzyıl başlarından itibaren kadın mahkûm ve tutuklu sayısının giderek artması, kadın hapishanelerinin oluşturulmasını zorunlu kılmışsa da kısıtlı devlet bütçesi nedeniyle yapılmakta olan birkaç yeni hapishanenin bünyesinde kadınlara mahsus mahaller oluşturulmuştur (Bozkurt, 2012, 264). Yeni ceza usullerinin kabulü ve hapishanelerin sayısının artmasıyla birlikte hapishaneler bünyesinde yeni bir istihdam alanı oluşmuştur. 1880 Nizamnamesinin 9. Maddesi kapsamında hapishane ve tevkifhanelerde bir müdür, bir başkâtip, lüzumu kadar kâtip, bir başgardiyân, yeteri kadar gardiyân, tabip, çamaşırcı, ihtiyaç oranında hastane hademesi, her hapishane için bir işçi, ruhani memurlar, ayrıca kadın hapishaneleri için de kadın gardiyân bulundurulması öngörülmüştür (Yıldız, 2012, 476; Temel, 2009, 112). Ayrıca aynı nizamname kapsamında hapishane görevlilerinin görev tanımları da yapılmıştır.

Bizim burada özellikle üzerinde durmak istediğimiz hapishane görevlisi, çalışmamızın da ana konusunu teşkil eden kadın gardiyanlar olacaktır. Osmanlı hapishanelerinde gardiyanlarla ilgili ilk talimatname 1876 yılında yayınlanan Hapishane Gardiyanları Talimatnamesidir. Buna göre gardiyanlar suç işlememiş her sınıf Osmanlı tebaası arasından, yirmi beş ile elli yaş aralığında olmak üzere idare meclisleri tarafından ehliyet ve kabiliyetlerine göre seçilebilecekti. Aynı talimatnamenin dokuzuncu maddesine göre gardiyanların görevleri şu şekilde belirlenmiştir: hapishanenin temizliğini yapmak, mahkûmların ekmeklerini dağıtmak, mahkûmların soğuktan korunmalarını sağlamak, hapishanenin kandillerini yakmak, sularını temin etmek, hasta mahkûmların hizmetlerini görmek ve mahkûmların uygunsuz hareketleri görüldüğünde hapishane zabıtasını haberdar etmektir. Ancak 1880 yılında yayınlanan Hapishaneler Nizamnamesiyle 1876 Talimatnamesinde bazı değişikliklere gidilmiştir. 1880 Nizamnamesine göre gardiyanların yaşları yirmi beş ile kırk yaş arasında olup okuma yazma bilmeleri zorunlu tutulmuştur. (Demirel, 2007, 258). Ancak uygulamada kadın gardiyanların okuma yazma bilip bilmediği hakkında net bir bilgiye rastlanmamıştır. Kaldı ki 4 Ocak 1912 tarihli bir genelgeye göre boşalacak hapishane müdürlüklerine biraz ceza kanunlarını bilen kişilerin sınavla seçilmesi ve gardiyanların da okuma yazma bilen kişilerden temin edilmesi hususlarına dikkat edilmesinden söz edilmesi, okuma yazma bilmeyenlerin de gardiyan olarak atandığına işaret etmektedir (Gönen, 2010, 175). Bununla birlikte arzu edilenin aksine gardiyanların çoğu mesleki eğitim almamış kişilerden oluşmuş, hatta tahsisat eksikliğinden dolayı vasıfsız gardiyan

² Akova kazası için hapishane kira bedeli tahsis ve gardiyan tayini yerine, Hapishaneler Tahsisatından uygun bir ücret verilerek kadın suçluların imam veya muhtarların evinde haps olunmaları uygun görülmüştür. BOA. DH.MKT, 852/10; Arabgir'de Nisa hapishanesi olmadığından kaza merkezinde de her daim suçlu kadın olmayacağından hapishane inşasına ve kadın gardiyan istihdamına lüzum görülmemiştir. Bunun yerine suçlu kadınların merkez livaya sevk edilmeleri, sevk edilene kadar hapishaneler tahsisatından uygun bir ücret karşılığında imam ve muhtar hanelerinde tutulmaları istenmiştir. BOA. DH.MKT, 926/31, Lef 1.

³ Lazistan sancağı merkezinde nisa hapishanesi olmadığından sonradan ahalinin ianesiyle bir nisa hapishanesi inşa edilmiştir. BOA. DH.MKT, 974/26, Lef 1.

istihdamı dahi mümkün olamamıştır (Yıldız, 2012, 394). Diğer taraftan hapisanelerin şartlarını iyileştirmek üzere çalışmalar devam etmiş, Dâhiliye Nezareti tarafından yayınlanan 20 Mart 1918 tarihli bir tezkereye göre bir gardiyan okulu kurularak hapishane memurluklarının Avrupa'daki emsali gibi düzenlenmesi öngörülmüştür (Gönen, 2010,183).

3. Kadın Gardiyanlar

19. yüzyılda yaşanan gelişmeler nedeniyle devlet yapısında merkezileşme ile birlikte kontrol ağları gelişmiş ve kayıtların daha sağlıklı tutulmaya başlamıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak suçlular daha fazla kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Kayıtlara yansıyan suç oranı artışlarında kadınların yeri, erkeklere oranlara cüzi bir alanı teşkil etse de sergilediği yasadışı eylemler genellikle küçük kabahatler⁴, hırsızlık, çocuk cinayeti, kürtaj, fahişelik (Toumarkine, 2007, 36), sıklıkla olmasa da cinayet⁵, şetm, hakaret, iftira, sirket, belediye nizamlarına ve zabıta uyarılarına muhalefet ve şeklinde zuhur etmiştir⁶. Ayrıca 19. yüzyıl sonlarında Osmanlı'nın elinde kalan Balkan topraklarında çetecilik ve eşkıyalık olaylarının artmasıyla birlikte gayrimüslim ahaliden bazı kadınların eşkıyaya yardım ve yataklık ettiği de görülmüştür⁷. Kadınların işlemiş oldukları bu suçlardan dolayı da genellikle kısa süreli hapis cezası ve sürgün cezası verilmiştir (Karaca, 2010, 158).

Osmanlı Devleti'nde 19. Yüzyılın ilk yarısında kadınlar için genellikle hapisane olarak imam veya muhtar evlerinin veya bizzat kadınlara gardiyanlık yapan hanımların evlerinin kiralanması usulü uygulanmıştır (Karaca, 2010, 154). Ancak yüzyılın sonlarından itibaren hapisanelerle ilgili yapılan düzenlemeler kapsamında kadın mahkûmlar için genellikle hapisanelerde ayrı koğuşlar ayrılması istenmiştir (Demirel, 2007, 259). Mahkûmların gözetimi, güvenliği, çeşitli hizmetlerinin sağlanması için de gardiyanlar tayin edilmiştir. Hapisanelerin olmadığı yerlerde mahkûm olan veya tevkif edilmesi gereken kadınlar bazen kaza zabıtalılarının (BOA. DH.MB.HPS, 41/53, Lef 3) bazen de kiralama usulünde ev sahiplerinin gözetiminde tutulmuştur⁸. Ancak bu tarz uygulamaların bir takım sakıncaları olmuştur. Kiralama usulünde bazı ev sahipleri/sahibeleri mahkûm kadınların kaçmasına sebebiyet verirken⁹ ev sahipleri tarafından layıkıyla gözetim altında tutulamamışlardır. Bu nedenle bir hane kiralanarak başlarına bir kadın gardiyan tayini uygun görülmüştür¹⁰. Bazen tersi durumlarla da karşılaşmış, tutuklu kadınlar ev sahiplerinden rahatsız oldukları için yetkililere şikâyetle bulunmuşlardır. Örneğin Yafa kazasında kadınlara mahsus hapisane olmadığı için tutuklu olan kadınlar muhtarlar vasıtasıyla muhafaza edilmiştir. Kadınlar muhtar tarafından muhafaza edilmekten dolayı rahatsız olmuşlar, yapılan şikâyet neticesinde hapisane olarak kullanılacak bir mahallin kiralanması ve uygun bir maaşla mahkûm kadınların başlarına birer gardiyan tayin edilmesi uygun görülmüştür (BOA. BEO. 1556/116678, Lef 2). Bazen de dini gerekçeler kadınlar için ayrı bir yer tahsisinde etken olmuştur. Mesela Kerpe adası ahalisinden olup cinayetten on beş yıl hapse mahkûm edilen İrini adlı kadın, burada hapisane olmadığı için imamın hanesine konmuştur. Kadının, imam hanesinde tutuklu kaldığı süre içerisinde Hristiyan ayinlerinden mahrum olması devlet tarafından kabul edilemez bir durum olarak görüldüğünden vilayet dahilinde her nerede var ise bir hapisaneye gönderilmesi uygun görülmüştür (BOA. MVL. 800/54, Lef 1). Benzer durum polis veya zabıta gözetimi altındayken de yaşanmıştır. Bazı tutuklu kadınlar haklarında hiçbir emir olmadan polisler tarafından usulsüz olarak salıverilmişler¹¹ ya da mahkûm kadınların firarına sebebiyet verilmiştir¹². İstisnai bir durum olarak bazı hapisanelerde bütçe yetersizliği nedeniyle erkek gardiyanlar, kadın mahkûmların gözetimi için görevlendirilmiştir. Örneğin İşkodra vilayetinde kadın gardiyan olmadığı için kadın

⁴ Yafa kazasında nisa hapisanesi olmadığı için cinayet ve cünha ve kabahatle maznunen taht-ı tevkife aldırılan kadınlar ... BOA. BEO. 1556/116678, Lef 2.

⁵ Lazistan sancağına dahil Livane kazasından (okunamadı) karyesi sakinlerinden maktulen vefat eden Süleyman'ın katilesi zevcesi Havva'nın on beş senelik hapis cezasının Erzurum'daki kadın hapisanesinde çekmesi uygun görülmüştür.. BOA, A.MKT.UM, 403/96; Katl ve cinayetten dolayı on beş seneye mahkûmen Priştine sancağında mahbus Milonka namındaki kadının fakru'd-deme düşer olduğu ... BOA. BEO, 2509/ 188172; Tüccardan Hüsnü Bey'i öldüren ve müebbed kürek cezasına mahkûm olan Nazik Kadın affedilmiştir. BOA.DH.MB.HPS. 109/51, lef 1-2.

⁶ Hapishane-i Umumi 1329 senesi istatistik cetveline göredir. BOA. DH.MB.HPS. 150/3, Lef 2.

⁷ Tikveş kazasına mühlak Ruşen ahalisinden bazı kadınlar köy muhtarlarıyla birlikte eşkıyaya yataklık ve klavuzluk ettiklerinden üç dört sene kürek cezasına mahkûm edilmişleridir. BOA. DH.MK. 1681/66, Lef 1.

⁸ Nif kazasında Kuleli Hanım adıyla bilinen bir kadının evi kiralanarak kadın hapisanesine çevrilmiştir. Ev sahibesi aynı zamanda gardiyan maaşı almak üzere başvuruda bulunmuştur. Kaza meclisi kendisine aylık altmış kuruş vermeyi uygun görmüştür. BOA. DH.MB.HPS. 91/56, Lef 2.

⁹ İzmit sancağında kiralanmış bir evde tutuklu olarak kalan Kıbtı Süleyman zevcesi Rukiye, ev sahibesinin serbest bırakması üzerine firar eylemiştir. BOA. DH.MB.HPS. 87/59, Lef 2.

¹⁰ İncesu kasabasında kadın hapisanesi olmadığından tutuklu kadınlar muhtar hanesinde tevkif edilmekte ise de layıkıyla muhafaza edilememiştir. Bunun için hane kiralanması ve gardiyan tayini, gardiyan maaşının da aylık 3 mecdiye olması kararlaştırılmıştır. BOA. DH.MKT. 2553/31.

¹¹ Beyoğlu polislerinden Ciddeli Mustafa Efendi denilen bir şahıs, nezaret altında tutulan Esmâ Kadını herhangi bir emir olmadan salıvermiştir. BOA. DH.MKT, 2346/68.

¹² Fatih Polis Merkezi'nde baskından tutuklu olan Latife isimli kadının firarına sebebiyet veren polislerin bu hareketlerinden dolayı tahkikat yapılmıştır. BOA. DH.MKT. 2441/49.

tutuklular, erkek gardiyanlar tarafından muhafaza ve idare edilmiştir. Ancak bu durumun ahlaka ve hapisane nizamnamesine aykırı olmasından dolayı kadın gardiyan istihdam edilmesi talep edilmiştir¹³. Dolayısıyla gerek bu sorunların ortadan kalkması, gerek yüzyılın sonunda yayınlanan nizamnameler, gerekse artan suçluluk oranı kadın mahkûmların gözetimi için kadın hapisanelerinin artırılmasını ve kadın gardiyanların istihdamını zorunlu kılmıştır¹⁴.

Hapishane müdürünün emri altında bulunan kadın gardiyanlar (BOA. DH.MB.HPS. 43/77) erkek gardiyanlar gibi mahkûmların yiyecek içeceklerini temin etmek, hapisanenin temizliğini yapmak, mahkûmların soğuktan korunmalarına dikkat etmek, hapisanenin kandillerini yakmak, hasta mahkûmların hizmetlerini görmek ve mahkûmların uygunsuz hareketleri görüldüğünde hapisane zabıtasını haber vermek gibi yükümlülüklerle haiz olmuşlardır.

4. Kadın Gardiyanların Maaşları

1880 Nizamnamesinde yayınlandığına göre kadın gardiyanlar, erkek gardiyanlarla aynı görevi yapmışlardır. Ancak kadın gardiyanlar çoğunlukla erkeklerle aynı oranda maaş almamışlardır (Demirel, 2007, 258-259). Erkeklerin maaşları genellikle kadın gardiyan maaşlarının üç veya dört katı şeklinde ödenmiştir¹⁵. Bunun sebebi muhtemelen kadın suçlu oranının erkek suçlu oranından daha düşük olmasıdır.

Tablo: Kadın Gardiyan Maaşları

Kadın Gardiyan Maaşları (1887-1915)			
Görev Yaptığı Hapishane Türü	Yıl	Maaş	Çalıştığı Yer (Vilayet/Sancak/Kaza)
Hapishane olarak kiralanan hane	1887	100 kuruş	Ertuğrul Sancağı ¹⁶
Kadın Hapishanesi	1888	105 kuruş	Kala-i Sultaniye ¹⁷
Kadın Hapishanesi	1892	40 kuruş	Mardin ¹⁸
Hapishane olarak kiralanan hane	1892-1894	1 Mecidiye / (20 kuruş)	Raşiya ¹⁹
Hapishane olarak kiralanan mahal	1893	80 kuruş	Niğde ²⁰
Hapishane olarak kiralanan hane	1893	100 kuruş	Erdek ²¹
Kadın Hapishanesi	1893	80 kuruş	Niğde ²²
Kadın Hapishanesi	1893	80 kuruş	Niğde ²³
Kadın Hapishanesi Olarak Kiralanan Bina	1893	90 kuruş	Biga Kazası ²⁴
Kadın Hapishanesi	1898	200 kuruş+40 kuruş 1 çift ekmek parası	Dersaadet ²⁵
Hapishane olarak kiralanan hane	1899	60 kuruş	Yabanabad ²⁶
Mahalli Hapishanede	1900	70 kuruş	Dedeğaç ²⁷
Hapishane olarak kiralanan hane	1901	40 kuruş	Yafa ²⁸
Kadın Hapishanesi	1901	4 Mecidiye / (80 kuruş)	Tire ²⁹
Hapishane olarak kiralanan hane	1901	3 Mecidiye / (60 kuruş)	İncesu ³⁰

¹³ İşkodra vilayetinde kadın gardiyan olmadığı için kadın tutuklular erkek gardiyanlar tarafından muhafaza ve idare edilmiş, bu durum ahlaka ve hapisane nizamnamesine aykırı olduğu için bir nefer kadın gardiyan tayini istenmiştir. BOA. DH.MB.HPS. 87/8, Lef 2.

¹⁴ Dedeğaç Nisa Hapishanesi'nin düzensiz olması sebebiyle 70 kuruş kira bedeli ile bir hane kiralanmıştır. Ancak bu ev düzensiz olduğundan mahalli hapishanede boş bir mahallin kadınlara ayrılarak bir kadın gardiyan istihdamı, gardiyan maaşının da artık gerek kalmayan kira bedeli ile ödenmesi istenmiştir. BOA. DH.MKT. 2356/52.

¹⁵ Kadın gardiyanın maaşı 50 kuruş, erkek gardiyanın maaşı 150 kuruştur. BOA, DH.MB.HPS. 88/ 27, Lef 6; Kadın gardiyan maaşı 30 kuruş, erkek gardiyan maaşı 140 kuruştur. BOA. DH.MKT. 1083/74, Lef 1-2.

¹⁶ BOA. DH.MKT. 1427/89, Lef 1.

¹⁷ BOA. DH.MKT. 1564/65.

¹⁸ BOA. DH.MKT. 1937/121.

¹⁹ BOA. DH.MB.HPS. 41/53.

²⁰ BOA. DH.MKT. 2043/15.

²¹ BOA. DH.MB.HPS. 2054/54.

²² BOA. BEO. 156/11689, Lef 2.

²³ BOA. DH.MKT. 2/98.

²⁴ BOA. DH.MB.HPS. 116/ 11, Lef 1-2.

²⁵ Ödenek bulunamamıştır. BOA. DH.TMIK.S. 72/67.

²⁶ BOA. DH.MKT. 2200/41.

²⁷ BOA. DH.MKT. 2379/25.

²⁸ BOA. BEO. 1556/ 11689, Lef 2.

²⁹ BOA. DH.MKT. 2526/18.

³⁰ Ödenek bulunamamıştır. BOA. DH.MKT. 2553/31.

		kuruş)	
Mahalli Hapishanede	1902	70 kuruş	Dedeoğaç ³¹
Hapishane olarak kiralanan hane	1904	10 kuruş	Diyarbakır Savur Kazası ³²
Hapishane	1905	100 kuruş	Mendeli-Hille-Kerbela ³³
İmam-Muhtar Evi	1905	40 kuruş	Arabgir ³⁴
Kadın Hapishanesi	1906	160 kuruş	Lazistan ³⁵
Merkez Hapishane	1906	30 kuruş	Hüdavendigâr Vilayeti ³⁶
Kadın Hapishanesi	1907	80 kuruş	Safranbolu Kazası ³⁷
Kadın Hapishanesi	1909	150 kuruş	Drama ³⁸
Hapishane	1912	50 kuruş	Ankara Kalecik ³⁹
Hapishane olarak kiralanan hane	1913	30 kuruş	İzmit ⁴⁰
Hapishane	1913	50	Ankara-Bala ⁴¹
Hapishane	1913	100	Eşme ⁴²
Kadın Hapishanesi	1913	50	Eğri ve Eruh ⁴³
Hapishane olarak kiralanan hanede (hane sahibi gardiyan)	1915	60	Nif ⁴⁴

Yukarıdaki tabloya bakıldığında kadın gardiyan maaşlarının yıllara ve bölgelere göre değişiklik arz ettiği görülecektir. Yıllara bakılmaksızın en düşük maaşın 10 kuruş, en yüksek maaşın 200 kuruş olduğu dikkati çekecektir. Bu tabloya göre 100 kuruş ve üstünde maaş alan gardiyanların çoğunlukla hapishanelerde görev yaptıkları, 100 kuruşun altında maaş alanların ise hapishane olarak kiralanan hanelerde, imam/muhtar evinde veya hapishaneler bünyesinde görev yaptıkları görülecektir. Yıllara göre maaş dağılımına bakıldığında ise maaş artışlarında belirli bir düzen olmadığı gibi, özellikle son yıllarda maaşların düştüğü ortadadır. Bu durum ise savaş yıllarının ve olumsuz ekonomik şartların bir sonucu olmalıdır. Dikkati çeken diğer bir nokta ise özellikle taşra hapishanelerinde görevli gardiyanların maaşlarının çok düşük olmasıdır. Bununla ilgili olarak maaşlara yeterli oranda zam yapılması istenmiş, ancak hazinenin kötü durumundan dolayı bu talep gerçekleştirilememiştir. Zaten maaş düşüklüğü, maaşların ödenememesi sebebiyle gardiyan sayısında yetersizlikler olmuştur (BOA. DH.MB.HPS. 85/87, Lef 1-2 ; BOA. DH.MB.HPS. 88/27 Lef 3). Bu da gerek mahkumlar gerekse gardiyanlar açısından asayişin, temizliğin, işenin temini konusunda oldukça fazla sıkıntıya yol açmış olmalıdır.

5. Kadın Gardiyanların Karşılaştıkları Bazı Problemler

Gardiyanlık mesleği her daim toplum düzenini bozan ve toplumun dışlamış olduğu insanlarla iç içe yaşamının vermiş olduğu zorunluluk nedeniyle oldukça zor şartlara sahip bir meslek olmuştur. Bunların yanında dönemin sosyal ve ekonomik şartları göz önüne alındığında gerek bir kadın gerekse de bir çalışan olarak kadın gardiyanlar hayli güçlüklerle de karşılaşmışlardır. Kadın gardiyanların görev yaptıkları süre içerisinde erkek gardiyanlara nazaran en çok karşılaştıkları zorluk maaşlarının çok düşük olması, birikmiş maaşların alınamamasıdır⁴⁵. Dolayısıyla düşük maaşla çalışan veya birikmiş maaşını alamayan bu kadınlar maiyetlerini dahi sağlamakta sıkıntı yaşamışlardır (BOA. DH.MB.HPS. 85/87, Lef 1-2).

Diğer taraftan muhatap oldukları insan profili göz önüne alındığında aksiyon ve karmaşanın eksik olmayacağı da aşikardır. Nitekim 1921 yılında İshakpaşa Tevkifhanesi'nde tutuklu kadınların bazıları, buldukları koğuşun pencerelerinden mendil, havlu, çamaşır açarak uzaklardan gelip geçenerle

³¹ BOA. DH.MKT. 2379/ 25.

³² BOA. DH.MKT 810/ 6.

³³ BOA. I.DH. 1433/39.

³⁴ BOA. DH.MKT. 926/ 31, Lef 1-2.

³⁵ BOA. I.DH. 1450/42.

³⁶ BOA. DH.MKT. 1083/74, Lef 2.

³⁷ BOA. DH.MKT. 1054/8, Lef 2.

³⁸ BOA. TFR.I.SL. 208/20769.

³⁹ BOA. DH.MB.HP. 144/41, 25 Ocak 1912.

⁴⁰ BOA. DH.MB.HPS. 87/ 59, Lef 2.

⁴¹ BOA. DH.MB.HPS. 88/27 Lef 6.

⁴² BOA. DH.MB.HPS. 89/19, Lef 3.

⁴³ BOA. DH.MB.HPS. 89/47 Lef 2.

⁴⁴ BOA. DH.MB.HPS, 91/56 Lef 2.

⁴⁵ Yalova Hapishanesinde kadın gardiyan olarak görev yapan Vesile kadın 12 Şubat 1337'de görevinden ayrılmış ve 3 ay 12 günlük birikmiş maaşını almak üzere başvuruda bulunmuştur. BOA. DH.MB.HPS, 133/15; Eşme Kazası Hapishanesi Gardiyanı Zeliha kadının, 1200 kuruş birikmiş maaşı olup, kadın muhtaç duruma düşmüştür. Bu nedenle Zeliha kadının birikmiş maaşının ödenmesi için havalenamesi gönderilmiştir. BOA. DH.MB.HPS. 89/18, Lef 1-3.

münasebetsiz hareketlerde bulunmuşlardır. Mahkumların bu hareketi jandarma nöbetçileri tarafından görülmüş, kontrol memurları ve jandarma da gerekli uyarıyı yapmıştır. Ancak kadın gardiyanlar da dahil olmak üzere hapishane memurları durumu yeterince kontrol edemediklerinden bu uyarı yetersiz kalmıştır. Kaldı ki bahsi geçen kadın mahkumlar jandarmalara da uygunsuz tavırlarda bulunmaktan geri kalmadıkları gibi kanuna aykırı olduğu halde hapishane çalışanlarıyla para, çay, şeker, sigara, çaydanlık alışverişinde dahi bulunmuşlardır. Ancak buradaki uygunsuz durumun özellikle jandarma çavuşundan kaynaklandığı anlaşılmıştır. Neticede bu durum ortaya çıkmış ve görevini kötüye kullanan jandarma çavuşu bir hafta hapis cezası almıştır (BOA. DH.MB.HPS. 99/26, Lef, 1-4).

Kadın gardiyanların karşılaştıkları diğer bir sorun da hapishanelerin zaten kötü olan sıhhi şartlarına ek olarak mahkumlardan kaynaklanan salgın hastalık tehlikesi olmuştur. Özellikle fuhuş gibi ahlaka aykırı faaliyetlerden dolayı tutuklu olan kadınlardan hastalık bulaşmaması için bu kadınların diğer koşullardaki mahkumlardan tecrit edilmeleri gerekmiştir. Ancak bu hastalıklı olan kadın mahkumların hizmetini görenlerin de yine kadın gardiyanlar olmuştur (BOA. DH.MB.HPS. 99/26, Lef, 1-4). Ancak tersine durumların yaşandığı da gözlemlenmiş, bazı kadın gardiyanların, mahkûmların özellikle yemek yedikleri kapların temizliğinin sağlanması hususunda görevlerini tam olarak yerine getirmedikleri görülmüştür. Durumun tespit edilmesiyle birlikte kadın hapishanesine ait karavanalar tamamıyla yenilenmiş ve temiz karavanalar gönderilmiştir. Herhangi bir surette bunların uygunsuz bir şekilde kullanılarak kadın mahkûmların hasta olmasına sebebiyet verenlerin ise haklarında soruşturma başlatılacağı belirtilmiştir⁴⁶. Dolayısıyla devlet, aldığı kararlarla hapishanelerin şartlarını iyileştirmeye çalışmışsa da personel yetersizliğinden dolayı bu tarz olayları tamamen engelleyememiştir.

Problemler her daim içerden değil bazı zamanlarda da dışardan gelmiştir. Özellikle hapishanedeki yakınlarını görmeye gelen bazı kadınların, tutuklu olan yakınlarına vermek üzere hapishaneye gizliden bazı zararlı maddeleri sokmaya çalıştıkları görülmüştür⁴⁷. Hapishaneye bu zararlı maddeleri sokmaya çalışan kadınların hapishaneye girişte üst aramasını yapanlar da kadın gardiyanlar olduğundan, böyle durumlarla da muhatap olmak durumunda kalmışlardır⁴⁸.

Sonuç

19. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan gelişmelere paralel olarak Osmanlı Devletinde de yenileşme hareketleri yoğunlaşmıştır. Özellikle eğitim alanındaki yenileşme hareketleri neticesinde kadınlar gerek toplumsal gerekse ekonomik alanlarda daha fazla varlık göstermeye başlamışlardır. II. Meşrutiyet döneminin getirmiş olduğu özgürlük ortamının ve bir kısım aydınların da desteğinin etkisiyle yapılan ıslahat hareketleri neticesinde kadınlar devlet kademesi de dahil birçok alanda varlıklarını daha fazla hissettirmişlerdir. Bahsi geçen kamusal alanlardan biri de hapishaneler olmuştur. Bu dönemde yapılan yenileşme çabaları, Avrupalı devletlerin baskıları, devletin içinde bulunduğu mali, askeri, siyasi buhranların etkisiyle asayişin yeteri kadar sağlanamaması ve buna paralel olarak suç oranlarındaki artış, hapishane sayısının da artmasında etkili olmuştur. Diğer taraftan toplumdaki görünürlüklerinin artmasıyla cüzi de olsa kadınların da suça iştirak oranında artış gözlemlenmiştir. Bu durum suç işleyen, mahkûm kadınlara mahsus hapishanelerin inşasıyla birlikte, onların hapis cezalarını çekerken gözetim ve hizmetini sağlamak üzere kadın gardiyanların istihdamını da zorunlu kılmıştır. Kaldı ki mahkûm kadınların hizmetlerinin erkek gardiyanlar tarafından görülmesinin bir takım sakıncalarının bulunmasından dolayı devlet, mali durumlar elverdiği sürece kadın gardiyan görevlendirmeye çalışmış, ancak bu konudaki çabalar yeterli olmamıştır. Diğer taraftan hapishanede bulunanların toplum düzenini bozan ve toplumun dışlamış olduğu insanlar olması ve gardiyanların bu insanlarla iç içe yaşamak zorunda kalmaları oldukça zor şartlarda bir meslek icra etmelerine neden olmuştur. Kaldı ki bu kadar zor şartlar altında bir görevi icra etmekte esas etkenin de maişeti sağlama ihtiyacından kaynaklandığı düşünülmektedir. Öyle ki erkek gardiyanlarla aynı görevi yapmalarına rağmen kadın gardiyanların erkeklere oranla daha düşük maaş aldıkları görülmüştür. Ancak bu farklılığın özellikle iş yükü ağırlığıyla alakalı olması muhtemeldir. Diğer

⁴⁶ "...Nisa mahkûmeleri mukaddema telakki edilmiş emr-i âlileri mücebince tevkifhâne müdiriyetinin idâre ve nizâmâtı altına tevdi' edildiklerinden mahkûmelerin yemek ikmal ettikleri kablarn temziliğine dikkat ve i'tinâ da müdiriyet'i mümâileyha 'aidir. Nisâ gardiyanları da kezâ tevkifhâne müdiriyetinin emrine virilmiştir. Hapishâne yalnız akşamları mahkûmelerin istihkakı olan yemeği tevkifhaneden gönderilen hademeler vasıtasıyla göndermektedir. Nisâ hapishanesine 'aid karavanalar tamamıyla tebdil itdirilmiş yeniden kalaylı ve temiz karavanalar gönderilmiş olduğundan bunların da murdar ve mülevves bir sûrette isti'mâl idilmemesi evvelce ihmâl ve tesebbübleri neticesinde kadınların hastalıklarına sebebiyet virenler hakkında tahkikat-ı lâzıme icrâsı hususlarının tevkifhâne müdiriyetine..." BOA.DH.MB.HPS. M, 43/77, 5 Eylül 1920 (5 Eylül 1336).

⁴⁷ Pazar günü hapishanenin görüş günü olduğundan, Selime Behiye adında bir kadın eşi Ahmet'e gizlice vermek üzere 10 dirhem kadar esrarı beraberinde getirmiştir. BOA. DH.MB.HPS, 83/42., Lef 1-2, Ocak 1921 (Kanun-ı Sani 1337).

⁴⁸ Bahsedilen sorunlar erkek gardiyanlar için de geçerli olmakla birlikte bu konuya Fatmagül Demirel'in kaleme aldığı "Osmanlı Hapishanesinin Gardiyanları" adlı çalışmasında yer verilmiştir. Bu nedenle çalışmada sadece kadın gardiyanlar çerçevesinde konuya değinilmiştir.

tarafından taşrada gardiyanlık görevi yapan kadınların genellikle merkezde görev yapan hemcinsleri meslektaşlarından daha düşük maaş aldıkları görülmüştür. Bu durumun iş yüküyle birlikte bölgenin geçim şartlarıyla da alakalı olması ihtimal dahilindedir. Neticede kadınların bu şekilde kamusal alanlarda istihdamı toplumsal statülerinin de değişmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul

BOA, Sadaret Umum Vilayat Evrakı (A.MKTM.UM.) 403/96.

BOA, Bâb-ı Ali Evrak Odası (BEO) 156/11689, 1501/112520, 1556/116678, 2509/188172.

BOA, Dâhiliye Nezareti Hapishaneler Müdüriyeti (DH.MB.HPS) 41/53, 43/4,83/42, 85/27, 85/87, 87/8,87/59, 88/27, 89/18, 89/19, 89/47, 91/56, 96/40, 99/26, 109/51, 133/15, 144/41, 150/3, 2054/54.

BOA, Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye-Hapishaneler Müdüriyeti Müteferrik Evrakı (DH.MB.HPS.M) 43/77.

BOA, Dâhiliye Nezareti Mektûbî Kalemî Evrakı (DH.MKT) 2/98, 116/11, 810/6, 852/10, 926/31, 974/26, 1054/8, 1083/74, 1427/89, 1455/8, 1564/65, 1681/66, 1937/121, 2043/15, 200/41, 2346/68, 2379/25, 2441/49, 2526/18, 2553/31.

BOA, Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu (DH. TMİK. S) 72/67.

BOA, İrade Dahiliye Evrakı (I.DH.) 1433/39, 1450/42.

BOA, Meclis-i Vâlâ Evrakı (MVL) 800/54.

Kitap ve Makaleler

Bebel, August (1977). *Kadın ve Sosyalizm*. Çev. Sabiha Zekeriya Sertel. İstanbul: Toplum Yayınları.

Berktaş, Fatmagül (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları* 7. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi Yayınları, s. 1-30.

Bozkurt, Nurgül (2012). XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 5/21, s.261-277.

Çağır, Necdet (2014). Nisâ Süresinde Kadının Beşeri, Sosyal ve Hukuki Statüsü. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1, s. 1-16.

Çakır, Serpil (2006). Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi. 19. Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, Der. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 413-476.

Dalyan, Murat Gökhan (2018). Son Dönem Osmanlı Hapishanelerindeki Yaşam Koşulları Üzerine Bir Değerlendirme: Malatya Sancağı Hapishaneleri. *Route Educational and Social Science Journal*, Volume 5(14), s. 1369-1379.

Demirbaş, Timur (2010). Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi. *Hapishane Kitabı*, Edt. Emine Gürsoy Naşkalı-Hilal Oytun Altun, İstanbul: Kitabevi, s.3-40.

Demirel, Fatmagül (2006). Osmanlı Hapishanesinin Gardiyanları. *Hukuk ve Adalet-Eleştirel Hukuk Dergisi*, 4/9, s. 257-263.

Dulum, Sibel (2006). *Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Faroğlu, Suraiya (2011). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam: Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*. Çev.Elif Kılıç, İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Foucault, Michel (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Göner, Yasemin Saner (2010). Osmanlı İmparatorluğunda Hapishaneleri İyileştirme Girişimi, 1917 Yılı. *Hapishane Kitabı*. Edt.Emine Gürsoy Naşkalı-Hilal Oytun Altun, Kitabevi, s.173-183.

Gümüşsoy, Emine (2014). 19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başlarında Gebze Hapishanesi. *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, s. 1005-1018.

Kaplan, Leyla (2002). Cumhuriyet Kadını Kimliğinin Oluşturulması Aşamaları. *Türkler*, C. 17, Edt. Hasan Celal Güzel- Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 1529-1539.

Karaca, Ali (2010). XIX. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fahişe Hatunlara Uygulanan Cezalar: Hapis ve Sürgün. Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi. *Hapishane Kitabı*, Edt.Emine Gürsoy Naşkalı-Hilal Oytun Altun, Kitabevi, s.152-162.

Karadoğan, Umut (2018). Meşrutiyet Döneminde Hukuksal ve Toplumsal Alanda Kadın Algısı Nisa Hapishaneleri Örneği. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (17) , s. 295-333.

Karakışla, Yavuz Selim (2015). *Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1916- 1923) Osmanlı İmparatorluğu'nda Savaş Yılları ve Çalışan Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kurnaz, Şefika (1991). *Cumhuriyet öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı 1991.

Russel, Bertrand (1983). *Evlilik ve Ahlak*, Çev. Vasıf Eranus, Say Yayınları.

Sağ, Vahap (2001). Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2/1, Doç. Dr. Feramuz Aydoğan Anısına, s. 9-23.

Solak, İbrahim-Uysal Zeynep (2016). Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680). *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır Bildiri Kitabı*, s. 991-1003.

Şen, Hasan (2007). Osmanlı'da Hapishane Mefhumu. *Osmanlı'da Asayiş Suç ve Ceza 18-20. Yüzyıllar*, Der. Noemi Levy, Alexandre Toumarkine. İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları. s.200-211.

Temel, Mehmet (2009). XX. Yüzyılın Başlarında Mentеше Sancağı Hapishaneleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 26, s. 109-135.

Toumarkine, Alexandre, (2007). Fransa'da Suç ve Cezaevleri ile İlgili Tarih Yazımı Üzerine Birkaç Değerlendirme (18.Yüzyıl Sonu-20.Yüzyıl). *Osmanlı'da Asayiş Suç ve Ceza 18-20. Yüzyıllar*, Der. Noemi Levy, Alexandre Toumarkine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. s. 33-45.

Yıldız, Gültekin (2012). *Mapusâne: Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni(1839-1908)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.